

**Н. Я. Муринець**

Навчально-науковий інститут права і психології  
Національного університету “Львівська політехніка”,  
аспірант

## **ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ – ПЕРЕДУМОВА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ**

© *Муринець Н. Я., 2015*

Проаналізовано злочини, покарання за які передбачено статтею 304 Кримінального кодексу України, за період 2005–2014 рр. та 9 місяців 2015 року, скоєні на території України (за областями); розкрито психологічні детермінанти та розглянуто причини втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

**Ключові слова:** неповнолітній, дитина, девіантна поведінка дитини, профілактика, злочин, втягнення у злочинну діяльність, статистика.

**Н. Я. Муринець**

## **ВОВЛЕЧЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ПРЕСТУПНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – ПРЕДПОСЫЛКА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ**

Проанализированы преступления, предусмотренные статьей 304 Уголовного кодекса Украины, за период 2005–2014 гг. и 9 месяцев 2015 года, совершенные на территории Украины (по областям); раскрыты психологические детерминанты и рассмотрены причины вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность.

**Ключевые слова:** несовершеннолетний, ребенок, девіантне поведіння ребенка, профілактика, преступление, вовлечения в преступную деятельность, статистика.

**N. Ya. Murynets**

## **ENGAGING MINORS IN CRIMINAL ACTIVITY – PREREQUISITE DEVIANT BEHAVIOR OF CHILDREN**

This article is devoted to the offenses under Article 304 of the Criminal Code of Ukraine for the period 2005–2014 and 9 months of 2015, committed on the territory of Ukraine (broken down by regions); psychological determinants of disclosure and review causes involving minors in criminal activity.

**Key words:** juvenile, child, deviant behavior child prevention, crime involvement in criminal activity, statistics.

**Постановка проблеми.** На феномен девіантності вчені звернули увагу ще в античні часи. Він пояснювався як вроджений потяг до зла, а також як набута форма поведінки та реакція на напружену життєву ситуацію. Ж.-Ж. Руссо, намагаючись пояснити девіантність як агресивність, вбачав причиною зла та деструктивності суспільство та його устрій, а не людську природу. Згідно з

його концепцією, людина народжується доброю та розумною, і якщо у ній розвиваються деструктивні нахили, то їх спричиняють насамперед негативні обставини та неадекватне виховання [1, с.486]. Ми схильні вважати, що втягнення дітей у злочинну діяльність створює сприятливі умови для “навчання” видам девіантної поведінки, зміною світогляду – хибним розподілом поведінки на правомірну та протиправну, і як наслідок, набуття форм девіантної поведінки в повсякденному житті дитини. В Кримінальному кодексі України стаття 304 “Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність” передбачає за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми, а також за вчинення тих самих дій щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до десяти років [2]. Тому зосередимо нашу увагу на втягненні неповнолітніх у злочинну діяльність як передумові поширення (виникнення) девіантної поведінки серед дітей.

**Стан дослідження.** Проблему залучення дітей до асоціальної діяльності дорослих досліджували М. Хавронюк, Ю. Антонян, Ф. Бурчак, В. Дзундза, Л. Кривченко, В. Кузнецов, В. Ломако, П. Матишевський, В. Навроцький, В. Сташис, В. Тацій, І. Топольскова, Ю. Антонян, Т. Барило, М. Биргеу, В. Ємельянов, О. Костенко, Г. Мауленов, Н. Юзікова, С. Яценко та ін.. Соціально-психологічні чинники виникнення протиправної поведінки неповнолітніх досліджували В. О. Татенко, Т. П. Малихіна, В. С. Медведєв, В. М. Оржеховська та інші; шляхи і засоби запобігання правопорушенням досліджували О. Д. Дідик, І. Д. Зверєва, А. Й. Капська, В. М. Синьов та інші; питання психологічної діагностики схильності до девіантної та делінквентної поведінки, а також психологічної корекції делінквентності – Р. М. Благута, О. П. Лящ, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький й інші.

З огляду на вищезазначене, метою нашої статті є дослідження впливу неправомірних дій, які підпадають під кваліфікацію ст. 304 Кримінального кодексу України, дорослої повнолітньої людини на неповнолітнього-потерпілого.

**Виклад основних положень.** Втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх [3, с. 254].

Втягнення завжди передбачає наявність причинового зв'язку між діями дорослої особи і виникненням хоча б у одного неповнолітнього бажання вчинити протиправні або антигромадські дії. Досягається таке бажання за допомогою всіх видів фізичного насильства і психічного впливу як до неповнолітнього, так і до його рідних, близьких (наприклад, погроза зганьбити в очах однолітків та товаришів), [4, с. 212].

Аналізуючи кількість скоєних злочинів, передбачених ст. 304 Кримінального кодексу України, за період з 2005 року до 2014 рік та дев'ять місяців 2015 року (окрім 12 місяців 2012 року, оскільки до 20.11.2012 року статистичні дані злочинності на території України формувало Міністерство внутрішніх справ України [5], а у зв'язку із набранням чинності 20.11.2012 року нового кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, та створенням і веденням Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпорядником статистики на території України з 20.11.2012 року є Генеральна прокуратура України [6]) на території України, встановлено, що у процентному відношенні до загальної кількості скоєних злочинів спостерігається зниження вчинення дій, передбачених ст. 304 Кримінального кодексу України (див. таблицю), що схематично зображено на рис. 1.

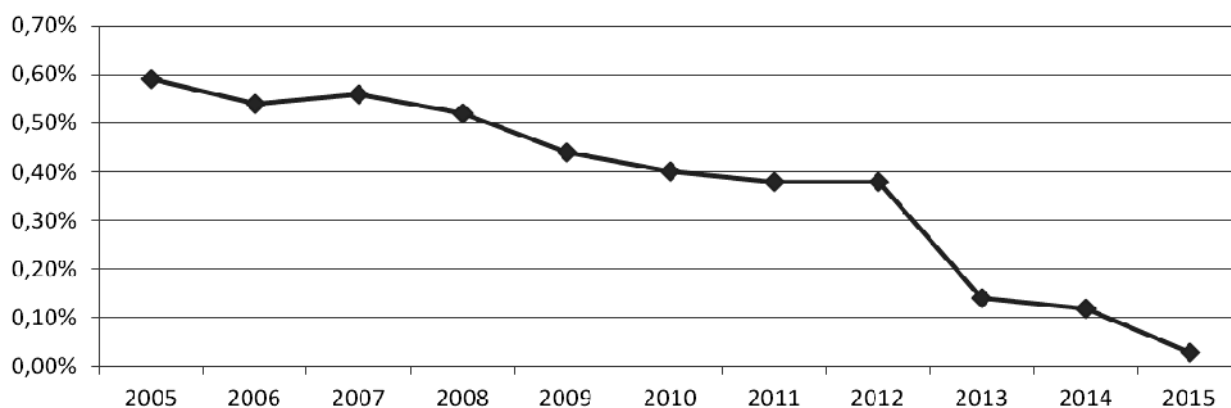


Рис. 1

За статистичними даними МВС України, протягом 2005 року на території України вчинено 2880 злочинів, передбачених ст.304 КК України, питома вага яких становить 0,59 %. Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (2,07 %), Житомирській (1,01 %), Кіровоградській (0,97 %), Хмельницькій (0,93 %), Одеській (0,89 %), Волинській (0,87 %), Вінницькій (0,81 %), Чернівецькій (0,79 %), АР Крим (0,75 %), Рівненській (0,75 %), Миколаївській (0,73 %), Івано-Франківській (0,72 %), Херсонській (0,72 %), Львівській (0,70 %), Полтавській (0,66 %) , Сумській (0,63 %) областях (рис. 2).

## 2005

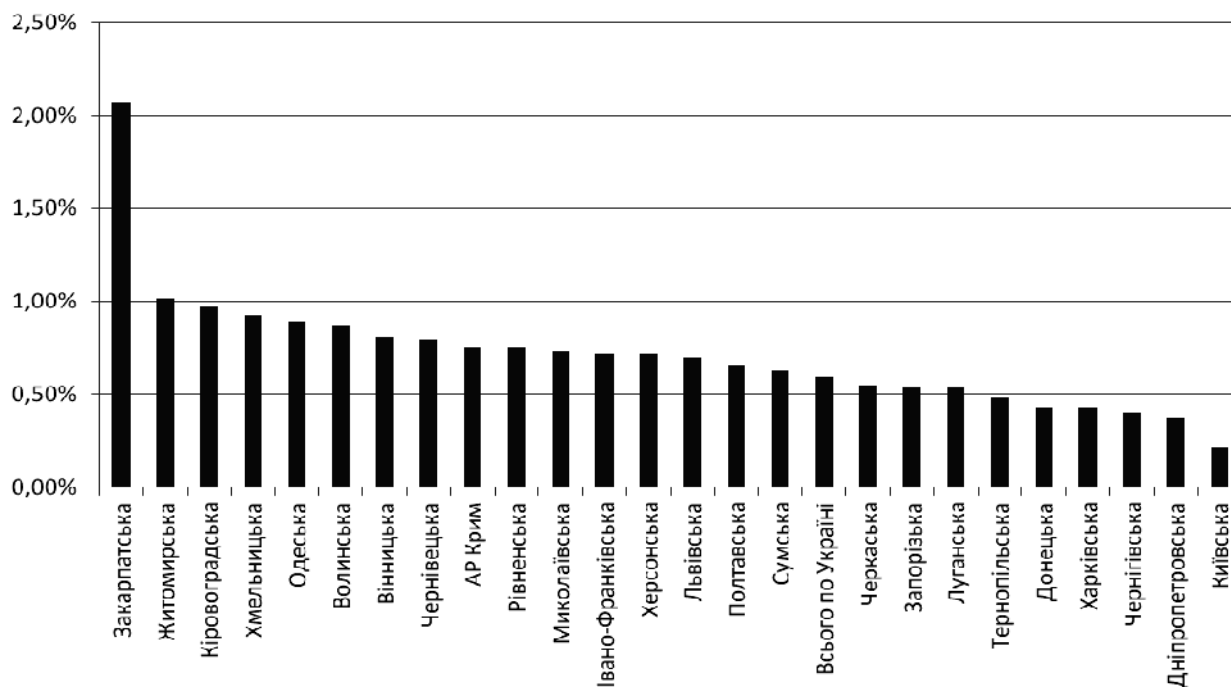


Рис. 2

Протягом 2006 року на території України вчинено 2281 злочинів, передбачених ст.304 Кримінального кодексу України, питома вага яких становить 0,54 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (1,73 %), Житомирській (1,07 %), Хмельницькій (0,91 %), Одеській (0,81 %), Львівській (0,81 %), Кіровоградській (0,80 %), Волинській (0,72 %), Сумській (0,70 %), Луганській (0,69 %), Рівненській (0,66 %), Вінницькій (0,65 %), Івано-Франківській (0,63 %), Миколаївській (0,60 %), Чернівецькій (0,57 %), Полтавській (0,56 %) областях (рис. 3).

## 2006

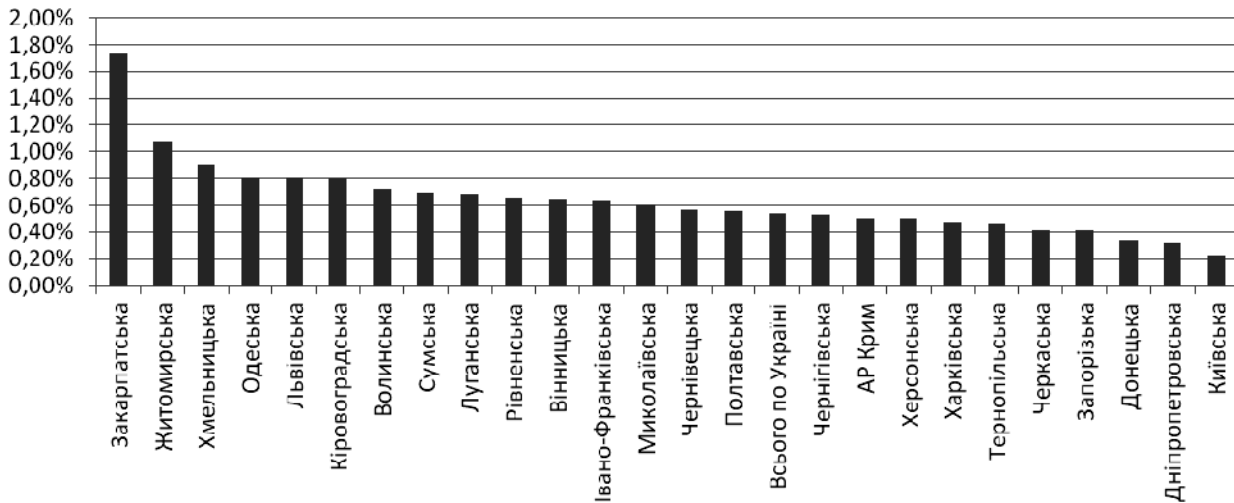


Рис. 3

Протягом 2007 року на території України вчинено 2236 злочинів, передбачених ст. 304 КК України, питома вага яких становить 0,56 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (1,44 %), Хмельницькій (1,08 %), Кіровоградській (1,06 %), Чернівецькій (0,98 %), Миколаївській (0,91 %), Львівській (0,87 %), Волинській (0,84 %), Житомирській (0,82 %), Одеській (0,76 %), Луганській (0,69 %), Рівненській (0,69 %), Полтавській (0,63 %), Івано-Франківській (0,59 %) областях (рис. 4).

## 2007

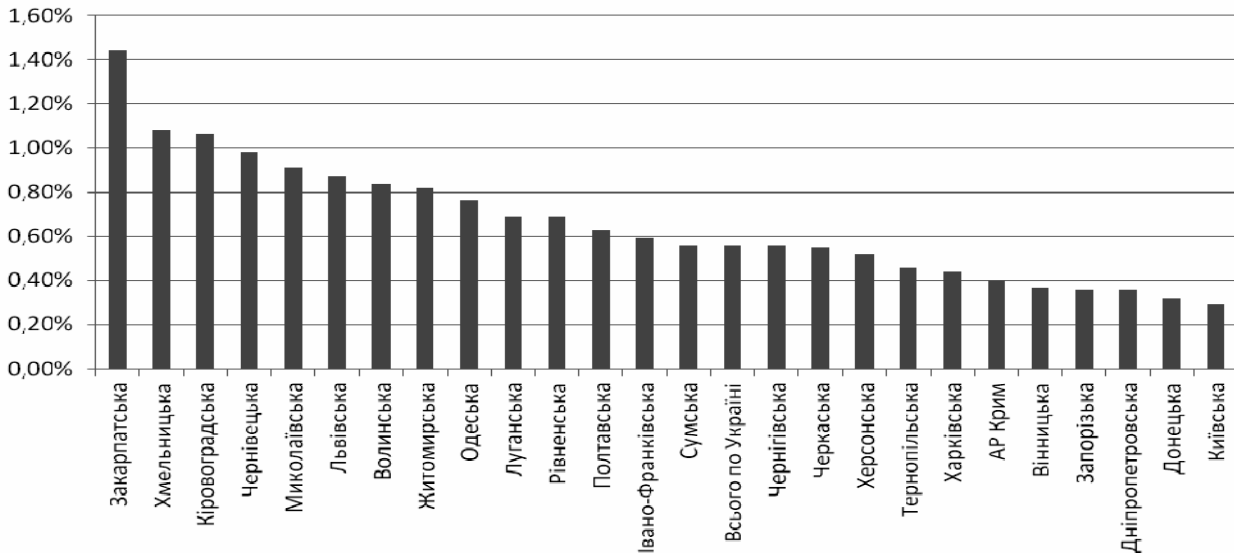


Рис. 4

Протягом 2008 року на території України вчинено 1982 злочинів, передбачених ст. 304 Кримінального кодексу України, питома вага яких становить 0,52 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (1,81 %), Миколаївській (0,94 %), Житомирській (0,94 %), Хмельницькій (0,91 %), Львівській (0,88 %), Одеській (0,86 %), Луганській (0,75 %), Івано-Франківській (0,67 %), Волинській (0,66 %), Кіровоградській (0,65 %), Рівненській (0,62 %), Вінницькій (0,58 %), Херсонській (0,57 %) областях (рис. 5).

## 2008

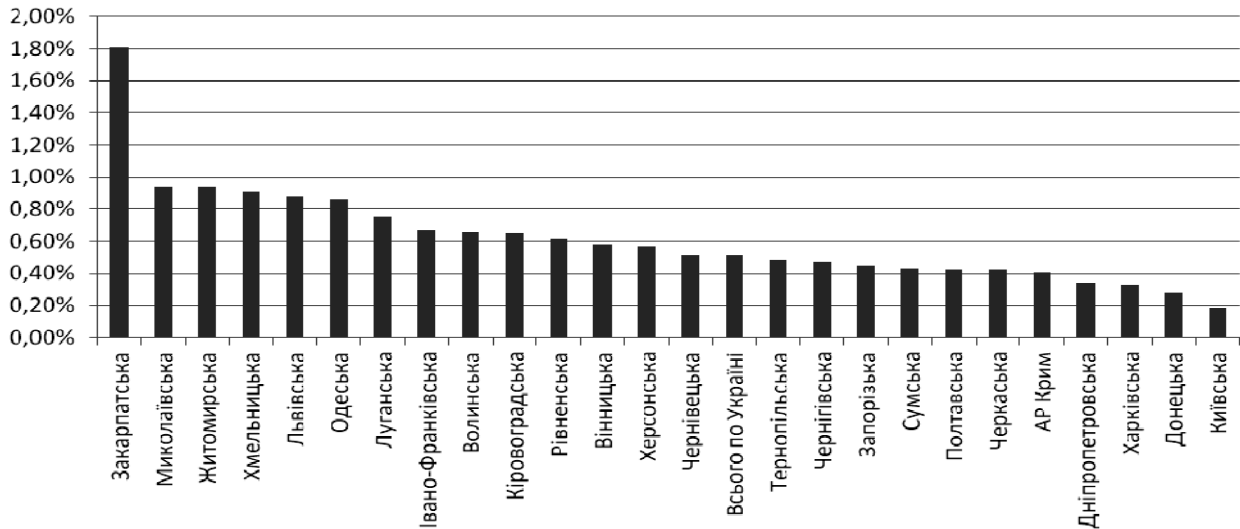


Рис. 5

Протягом 2009 року на території України вчинено 1904 злочинів, передбачених ст. 304 Кримінальним кодексом України, питома вага яких становить 0,44 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (1,26 %), Миколаївській (0,94 %), Вінницькій (0,76 %), Одеській (0,75 %), Луганській (0,69 %), Житомирській (0,65 %), Хмельницькій (0,65 %), Львівській (0,60 %), Івано-Франківській (0,60 %), Волинській (0,59 %), Тернопільській (0,56 %), Кіровоградській (0,55 %), Черкаській (0,48 %), Чернівецькій (0,46 %) областях (рис. 6).

## 2009

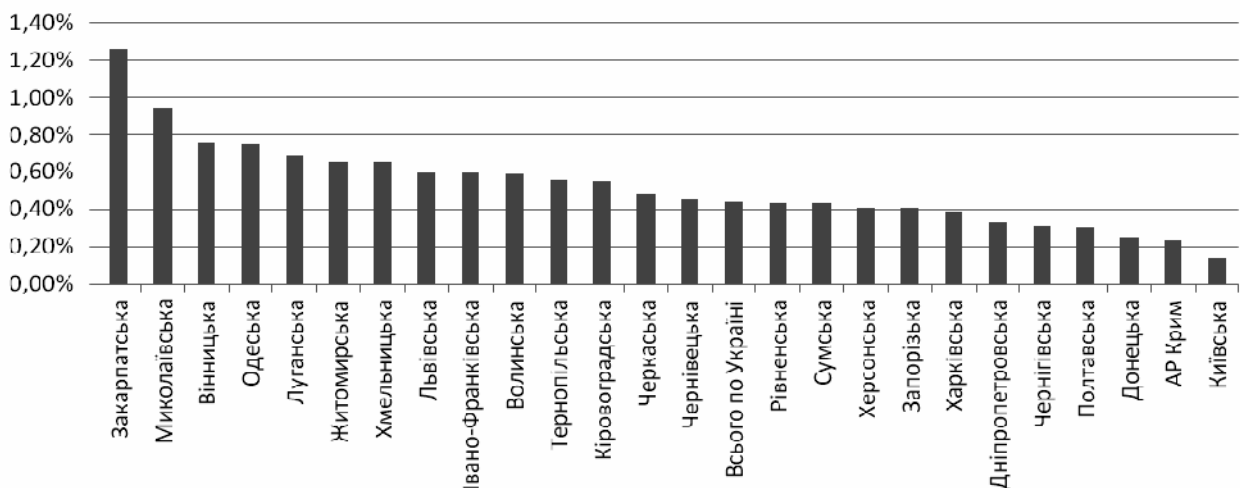


Рис. 6

Протягом 2010 року на території України вчинено 1993 злочинів, передбачених ст.304 Кримінального кодексу України, питома вага яких становить 0,40 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (1,15 %), Житомирській (0,80 %), Миколаївській (0,72 %), Хмельницькій (0,70 %), Тернопільській (0,70 %), Рівненській (0,70 %), Вінницькій (0,67 %), Волинській (0,67 %), Луганській (0,65 %), Одеській (0,63 %), Чернівецькій (0,62 %), Івано-Франківській (0,60 %), Чернігівській (0,51 %), Кіровоградській (0,46 %), Херсонській (0,42 %), Львівській (0,41 %) областях (рис. 7).

## 2010

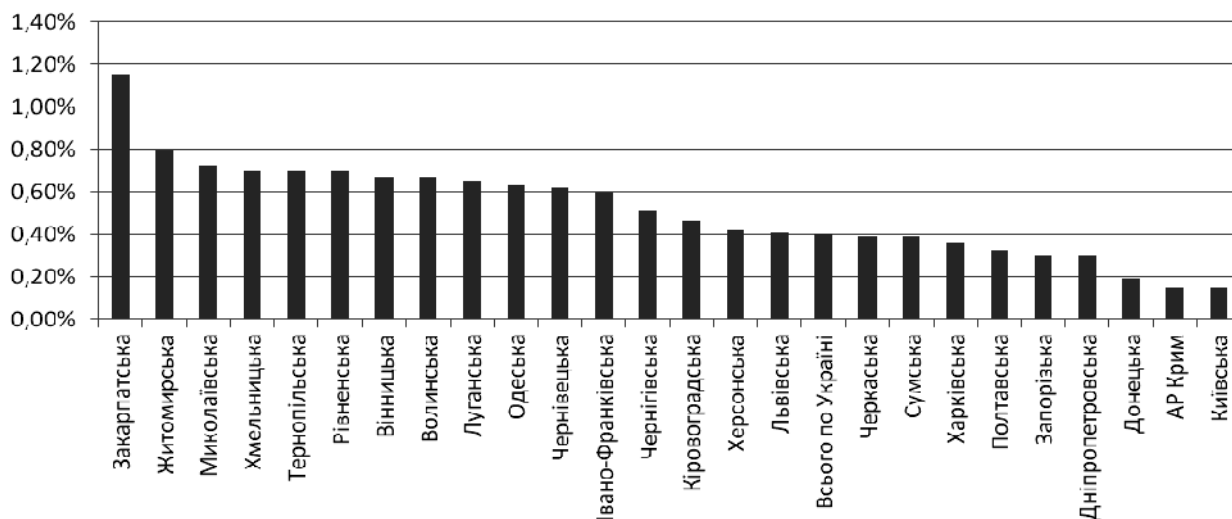


Рис. 7

Протягом 2011 року на території України вчинено 1946 злочинів, передбачених ст.304 КК України, питома вага яких становить 0,38 % . Значно вищий, ніж у державі, цей показник у Закарпатській (0,88 %), Івано-Франківській (0,77 %), Житомирській (0,69 %), Миколаївській (0,67 %), Луганській (0,65 %), Рівненській (0,61 %), Чернігівській (0,59 %), Одеській (0,56 %), Вінницькій (0,54 %), Чернівецькій(0,53 %), Хмельницькій (0,52 %), Сумській (0,46 %), Тернопільській (0,45 %), Черкаській (0,45 %), Львівській (0,44 %) областях (рис. 8).

## 2011

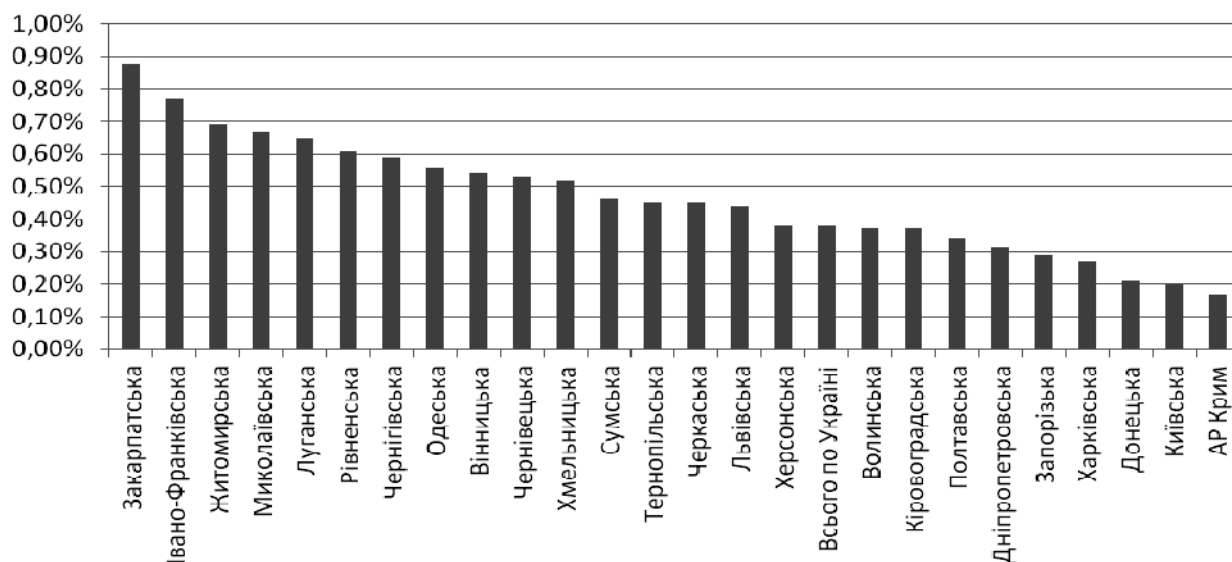


Рис. 8

Підтримуємо І. М. Охріменко та Н. В. Лигун, котрі вважають, що втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – це вид активної діяльності кримінально орієнтованих осіб, що умисно спрямована на формування в підлітків злочинних переконань, навичок, злочинного наміру й зрештою має на меті втягнення не в один конкретний злочин, а в злочинну діяльність загалом спочатку як співвиконавця, а в подальшому – як особи, у якої формуються самостійні умисли щодо вчинення певних злочинних діянь.

### Процентне відношення до загальної кількості скоєних злочинів

| Календарний рік   | К-сть злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, передбачених ст. 304 КК | Питома вага (%) |
|-------------------|---|-----------------|
| 2005              | 2880  | 0,59            |
| 2006              | 2281  | 0,54            |
| 2007              | 2236  | 0,56            |
| 2008              | 1982  | 0,52            |
| 2009              | 1904  | 0,44            |
| 2010              | 1993  | 0,40            |
| 2011              | 1946  | 0,38            |
| 2012 (10 місяців) | 1598  | 0,38            |
| 2013              | 791   | 0,14            |
| 2014              | 616   | 0,12            |
| 2015 (9 місяців)  | 469   | 0,03            |

Варто зауважити, що головне завдання з формування в підлітка свідомого бажання займатися протиправною діяльністю полягає в деформуванні його правосвідомості, формуванні позитивного ставлення до припустимості порушень кримінально-правової чи іншої правової заборони. Загально-відомо, що зміст психології особистості (бажання, уподобання, прагнення, мотиви поведінки, установки, моральні норми) не є безпосередньо залежним від умов її мешкання, а формується під впливом психології мікрогрупи, яка є найближчим середовищем [7, с. 181, 182].

З огляду на це наведемо та обґрунтуємо такі аргументи щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, як *схильність до сприйняття сугестивних впливів*. Особа у підлітковому віці характеризується схильністю до сугестивних впливів, внаслідок чого є надзвичайно вразливою, не захищеною від негативного впливу навколишнього середовища. До вікових особливостей розвитку особистості, що сприяють розвитку зазначених якостей, варто віднести: протиріччя підліткового віку, викликане перебуванням підлітка між дитинством та дорослістю (вже не дитина – водночас ще не дорослий), прагнення набути статусу самостійної людини, часто не обираючи засобів; емоційну нестійкість, часті коливання настрою, схильність до поспішного прийняття рішень; пошук шляхів самоствердження; інтенсивне рефлексування щодо себе, інших, суспільства, критичне ставлення, передусім до оточуючих, що породжує певне відчуження від важливих малих соціальних груп (родини, однокласників, друзів тощо); змінення (руйнування) стосунків підлітка з близькими людьми; внесення змін (іноді кардинальних) до шкали цінностей тощо. Наведені особливості підліткового віку перетворюють особистість неповнолітнього на занадто конфліктну, непередбачувану, таку, що за певних обставин (непорозуміння, відсутність підтримки, сприятливих умов проживання вдома, перебування у школі тощо) не набуває усвідомлення дорослості, а дедалі більше набуває відчуття вікової неповноцінності. Потрапляючи в середовище, що виявляє розуміння й підтримку, а також позитивно сприймає ті якості неповнолітнього, що можуть викликати негативну реакцію суспільства, несформована особистість легко піддається сугестії. Результат такого впливу середовища залежить від його соціальної чи асоціальної спрямованості. Внаслідок неусвідомленої піддатливості неповнолітнього до впливу інших осіб він навіть не помічає, як змінюються його власні установки, а зрештою – поведінка. Зазначені процеси відбуваються ніби самі по собі. *У цьому віці переважає схильність до групової діяльності, групових форм відпочинку*. Самотність у підлітковому віці сприймається як відторгнення суспільством, форма вираження особистої образи на навколишнє середовище. Превалює бажання знайти своє коло спілкування, визнання, схвалення, що є вкрай важливим для подальшого формування особистості. Використовуючи зазначені передумови для втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, дорослі особи кримінальної спрямованості добре розуміються на груповій психології підлітків. Для неповнолітніх правопорушників характерним є вчинення злочинів саме в групі, оскільки більшість із них є технічно й морально складними для підлітка. Неповнолітні, перебуваючи в асоціальній групі, заручаються її підтримкою, впевненіше почуваються, легше погоджуються на виконання найбільш жорстких та зухвалих дій. Емоційний вакуум, що виник у сім'ї та школі, заповнюється стосунками в неформальній групі однолітків, у якій лідирують особи старшого віку, котрі демонструють власну фізичну силу, кримінальний інтелект, упевненість, поступово набуваючи в середовищі підлітків беззаперечного авторитету. *Підліткове середовище постає єдиним джерелом (резервом) підтримання (поширення) дорослої злочинності*, оскільки добре відомою є пропорційна залежність рівня рецидивних злочинів від віку, коли був вчинений перший злочин. Кримінологічні

дослідження свідчать про певну закономірність: чим раніше людина обирає злочинний шлях, тим довшим і небезпечнішим він є, а особа – менш виправною. У літературі юридичного спрямування містяться численні дані вибірових досліджень, згідно з якими більше ніж кожен третій злочин, вчинений неповнолітнім, – наслідок втягнення його у злочинну діяльність дорослим [7, с. 181–188].

В. Й. Бочелюк стверджує, що причину слід шукати не лише в соціально-економічній ситуації: відносно сталими змінними залишаються специфічні особливості підліткового віку, наявність яких констатують психологи, педагоги та юристи (П. Блонський, Л. Божович, Л. Вигоцький, Я. Коменський, І. Кон, Н. Крестовська, В. Кутішенко та ін). Адже нервова система підлітка перебуває ще у стадії формування. У зв'язку з цим спостерігається деяка мінливість у виробленні гальмівних реакцій, послаблений контроль кори головного мозку над підкіркою (порівняно з дорослим); не повною мірою розвинена свідомість значущості словесних подразників та ін. Ці особливості впливають на психологію підлітка, його поведінку. Мотиви діяльності людей цього віку часто мають характер афектів, емоційних спалахів. Лінія поведінки нестала, вчинки нерідко не контролювані свідомістю, дії часто ненавмисні [8, с. 128].

На думку О. С. Майгур, прагнення виявити самостійність, реалізувати себе є часто однією з причин, які спонукають неповнолітніх на скоєння правопорушень або становлять фундамент для безперешкодного втягнення їх у злочинну діяльність.

До особливих станів, які відіграють суттєву роль при залученні неповнолітніх у злочинну діяльність, слід також віднести страх перед дорослим або боязнь фізичного насильства, бажання виправдати довіру дорослого. Усе це має важливе значення для встановлення характеру і пояснення того, чи усвідомлював підліток, що має місце злочинна діяльність стосовно нього самого, чи міг він передбачати можливі, іноді тяжкі наслідки, які можуть настати в результаті подальших спільних дій із дорослим [9, с. 231].

**Висновки.** На нашу думку, кожна із наведених вище причин втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність є правильною, адже, як стверджує О. Охріменко, у підлітковому віці важливою залишається не стільки можливість самостійно розпоряджатись собою як така, скільки визнання навколишніми дорослими цієї можливості. З іншого боку, підлітки продовжують очікувати від дорослих допомоги й захисту, сліпо довіряють їм, наслідують їх поведінку як зразкову чи правильну [7, с. 181–188]. Дії повнолітньої людини, які передбачені ст. 304 Кримінального кодексу України, характеризуються як такі, що завдають шкоду суспільній моралі у сфері виховання молоді, створюють для неї спотворені орієнтири, прищеплюють асоціальні ідеї, що ведуть до заняття злочинними діяннями, а також до антигромадських вчинків [4, с.211], тобто створюють передумову для поширення (виникнення для дітей, котрим не була притаманна девіантна поведінка) девіантної поведінки. При тому, що у процентному відношенні до загальної кількості скоєних злочинів спостерігається зниження вчинення дій, передбачених ст. 304 Кримінального кодексу України, дії повнолітніх, які передбачені цією статтею, створюють велику загрозу для суспільства, для майбутнього нації і заставляють задуматись над якістю здійснених профілактичних заходів серед неповнолітніх та дорослих.

1. Майерс Д. Соціальна психологія: інтенсивний курс / Девід Майерс; [пер. с англ.]; 4-е междунар. изд. - СПб.; М.: Прайм-Евронек; Олма-Пресс, 2004. - 510 с. 2. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1444577543584439>. 3. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навч. посіб. / Б. О. Кириць. – Львів: ПАІС, 2005. – 463 с. 4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2-х т. – Т. 2 / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с. 5. Статистичні дані злочинності на території України Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення України за період з 2005 року по 2012 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>. 6. Генеральна прокуратура України (статистичні дані за період з 2013р. по 2015р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. 7. Охріменко І. М., Лигун Н. В. Утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: психологічні детермінанти // Юридична психологія. – 2015. – № 1. – С. 179–188. 8. Бочелюк В. Й. Юридична психологія: навч. посіб. / В. Й. Бочелюк. – К: Центр навч. літератури. – 2010. – 128 с. 9. Майгур О. С. Психологічні та педагогічні проблеми роботи з делінквентами // Юридична психологія та педагогіка. – 2013. – № 1. – С. 227–233.